

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “พัฒนาการ และปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี : กรณีศึกษาหมู่บ้านสมพรรัตน์ ตำบลหนองสะโน อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี” มีวัตถุประสงค์การศึกษา 2 ประการ คือ (1) เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการทางความคิดในการทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี ของชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (2) เพื่อค้นพบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี

ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาที่เน้นวิธีการเชิงคุณภาพ แต่มีการนำวิธีการเชิงปริมาณมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ด้วย สำหรับวิธีการเชิงคุณภาพนั้น ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ขณะที่วิธีการเชิงปริมาณใช้การวิเคราะห์ตารางข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการวิเคราะห์ทางสถิติแบบ Non-parametric

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนสมพรรัตน์เริ่มทำเกษตรเคมีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 โดยการแนะนำของเจ้าหน้าที่รัฐ ต่อมาเมื่อชาวบ้านได้รับความรู้จากสื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับเกษตรกรรมทางเลือกในแต่ละรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี ซึ่งกรมทหารราบที่ 6 เป็นหน่วยงานภายนอกชุมชนที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ชาวบ้านในชุมชน และพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดอุบลราชธานี ส่งผลให้ผู้เฒ่าตามธรรมชาติเริ่มเปลี่ยนแนวคิด และวิธีการผลิตไปสู่การพึ่งตนเองในการทำเกษตรกรรม โดยเลิกใช้สารเคมีทุกชนิดในปี พ.ศ. 2541 ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านหันมาทำเกษตรกรรมไร้สารเคมีมากขึ้น จึงมีการรวมกลุ่มในหมู่บ้านเพื่อร่วมทุนและช่วยเหลือกันในการผลิตปุ๋ยจุลินทรีย์ชีวภาพ โดยที่ปรากฏการณ์เช่นนี้ได้เกิดขึ้นในหลาย ๆ พื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี อันก่อให้เกิดความพร้อมที่จะมีเครือข่ายซึ่งสามารถรวมพลังเพื่อพึ่งตนเองทางด้านการตลาดในการจำหน่ายผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โดยที่เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมไร้สารเคมีไม่จำเป็นต้องจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลาง หรือโรงสี จึงเกิดการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรไร้สารเคมี จำกัด ขึ้นในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเกิดเครือข่ายในรูปแบบที่ยึดอุดมการณ์เป็นหลัก โดยไม่ได้ยึดพื้นที่เหมือนการรวมกลุ่มทั่ว ๆ ไป อีกทั้งยังเป็นที่ปรากฏการณ์ของการพึ่งตนเองตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่จากขั้นที่ 1 ไปสู่ขั้นที่ 2 และ 3 อย่างเป็นรูปธรรมอีกด้วย

ทั้งนี้ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกัน และส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี โดยสามารถแยกปัจจัยเหล่านี้ตามระดับ

ความสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความคิดของเกษตรกรได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร สัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างขนาดที่ดินกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ภาระงานที่ซับซ้อนของครัวเรือน วิธีคิดและการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คุณลักษณะของเกษตรกรไร้สารเคมี

2. ปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี ได้แก่ ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับเกษตรกรรมไร้สารเคมี ความเหมาะสมของพื้นที่ทำกินต่อการทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ภาระการเรียนรู้จากการมีเครือข่ายความคิดในชุมชน บทบาทของหน่วยงานภายนอกชุมชน การก่อตั้งสหกรณ์การเกษตรไร้สารเคมี จำกัด

3. ปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี ได้แก่ อายุ รายได้ การศึกษา

อย่างไรก็ตาม มีเกษตรกรที่เคยตัดสินใจทำเกษตรกรรมไร้สารเคมีบางราย หันกลับไปทำเกษตรเคมีตามเดิมเช่นกัน ซึ่งเกิดจากการที่เกษตรกรขาดปัจจัยเกี่ยวกับกระบวนการที่ซับซ้อน และวิธีคิดและการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง แต่มีแนวคิดที่เน้นการทำเกษตรไปในเชิงการค้าเป็นหลัก ดังนั้น การตัดสินใจเลือกที่จะทำเกษตรกรรมไร้สารเคมีจึงต้องอาศัยความพร้อมของปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยส่วนบุคคลของเกษตรกร ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพชุมชน รวมทั้งปัจจัยเกี่ยวกับหน่วยงานภายนอกชุมชน